

ПАШКОВ А. П., канд. техн. наук, дійсний член (академік) МАБЖД, Національний університет «Києво-Могиллянська академія», м. Київ
ЩАСЛИВА Л. А., канд. екон. наук, доцент, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО БАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто актуальні питання державного управління в Україні на засадах сталого розвитку суспільства, проаналізовано сучасний стан безпеки. Запропоновано європейські шляхи реформування системи управління безпекою в цілому.

Ключові слова: державне управління, сталий розвиток, довкілля, конфлікт інтересів, шляхи реформування.

Рассмотрены актуальные вопросы государственного управления в Украине на основе устойчивого развития общества, проанализировано современное состояние безопасности. Предложены европейские пути реформирования системы управления безопасностью в целом.

Ключевые слова: государственное управление, сбалансированное развитие, окружающая среда, конфликт интересов, пути реформирования.

The pressing questions of state administration are considered in Ukraine on principles of steady development of society, the modern state of safety is analysed. The European ways of reformation of control system by safety are offered on the whole.

Key words: state administration, steady development, environment, conflict of interests, ways of reformation.

Світова тенденція соціально-економічного розвитку в основі якої лежить намагання швидкого економічного зростання породила безпрецедентну деградацію природного середовища і погіршення природних екологічних властивостей компонентів природи. Людство опинилося у різкому протиріччі між зростаючими потребами і неможливістю біосфери забезпечити ці потреби. Багатства природних ресурсів виявилися не безмежними, а їх інтенсивне нерациональне використання та

негативні наслідки взаємодії суспільства і природи призвели до зруйнування основ існування всього живого на планеті Земля [1].

Істотне збільшення антропогенного навантаження на довкілля людини досягло з точки зору багатьох вчених граничного рівня, що становить загрозу існування людини, як біологічному виду. А безглузде зростання кількості АЕС, транспорту і шкідливих підприємств істотно змінили якість води і повітря, зробили життя людини небезпечні.

Сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [2]. Головне соціальне завдання сталого розвитку: по-перше, викоринення та ліквідація бідності і злиднів; по-друге, зменшення розриву у рівнях життя між найбіднішими країнами та розвиненими країнами, зменшення розриву у прибутках найбагатших та найбідніших верств населення. Дослідження вчених свідчать, що різниця в доходах 10 % найбагатших сімей і 10 % найбідніших не має перевищувати 10-ти разовий показник [3]. Стратегія сталого збалансованого розвитку до 2030 року передбачає, що державне управління це діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, забезпечення суспільного розвитку відповідними природними ресурсами, а збалансоване використання це використання природних ресурсів таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до вичерпання природних ресурсів. Разом з тим, територія вважається несталою, якщо її жителі використовують ресурси швидше, ніж вони можуть відновлюватися, якщо на території продукуються більше відходів, ніж та їх кількість, яка може бути перероблена натуральним шляхом або використана для інших потреб. Якщо на сучасних вітчизняних підприємствах гірничої та гірничорудної промисловості в Україні здійснюється розробка корисних копалин на 5 тисячах родовищ на територіях, яких продукуються величезні обсяги відходів, то саме ці місцеві території слід вважати в Україні несталими. Тому визначення загроз несталих територій в гірничорудній промисловості та пошук шляхів раціонального використання природних ресурсів на засадах передового досвіду місцевої влади і сталого розвитку суспільства розвинених країн світу є особливо актуальним.

На всіх етапах розвитку суспільства виробництво матеріальних благ завдяки використанню природних ресурсів було і залишається основним процесом, що забезпечує життя людей і функціонування їх

супільних утворень. Природокористування – це основна форма взаємодії суспільства і природи, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на освоєння, використання, перетворення, відновлення і охорону природних ресурсів, та відображає зв'язки між виробництвом, населенням та навколишнім природним середовищем (НПС).

Історія свідчить, що із розвитком науково-технічного прогресу посилюється й взаємодія та взаємозалежність матеріального виробництва і природи. Як наслідок, нині в багатьох промислових регіонах світу та в Україні вже перейдено межу допустимого антропогенного навантаження на природні екосистеми, які значно деградували і продовжують інтенсивно руйнуватися. На сьогодні, в Україні виявлено понад 20 тис. родовищ і проявів з 117 видів мінеральної сировини, з яких 1172 родовища мають промислове значення і знаходяться на державному балансі запасів корисних копалин. Промисловістю освоєно понад 4777 (у т. ч. 854 ділянок водопитних, технічних, мінеральних) родовищ з 99 видів корисних копалин, що містять від 40 до 75 % розвіданих запасів різноманітних корисних копалин. На базі цих родовищ діє понад дві тисячі гірничодобувних і переробних підприємств. Вартість розвіданих в Україні сировинних запасів оцінено в 7 трлн. дол. США [4].

Займаючи 0,4 % світової суші, Україна здатна забезпечити близько 20 % марганцевих і 6 % – залізних руд, 20 % – титану, 5 % урану і цирконію, 20 % – глини. Таким чином, Україна належить до найбільших мінерально-ресурсних держав світу. Проте мінерально-сировинний комплекс (МСК) країни використовується неефективно, як це наведено в роботах [3–5]. Разом з тим, на всій території України відбувається і незаконний видобуток корисних копалин, наприклад, видобуток бурштину на Житомирщині, Поділлі, Волині, Рівненщині протягом 2015–2016 років.

Іншим прикладом неналежного управління використання природних ресурсів є те, що з року в рік відбувається і нелегальний видобуток піску на території Київщини, де один кар'єр знаходиться на межі національного природного парку «Голосіївський», що загрожує знищенням червонокнижних рослин і тварин. Робота нелегальних кар'єрів завдає значної шкоди природі. Через роботу земснарядів і спеціальних барж, завдяки яким намивається пісок з глибин водойми, утворюються ями глибиною до 25 метрів. За останні роки на Дніпрі з'явилося 185 нових островів. Це загрожує не тільки обмілінням найбільшої водної артерії, але й утворенням пустель, болотних місць там, де їх ніколи й не було та зни-

шенням природних нерестовищ риби. Також річка Десна, яка постачає 60 % питної води на правий і лівий берег Києва, піддається варварській атаці – нелегальному функціонуванню піщаних кар'єрів біля села Пухівка. Злочинне втручання в структуру річки приводить до неконтрольованого підйому ґрунтових вод, втрати багатьох тисяч гектарів родючої землі, загибелі тварин та рослинності. Трапляється, що у новостворені виробітки і звалюють промислові та будівельні відходи. Токсичні речовини з відходів швидко поширюються ґрунтовими водами і потрапляють в Десну.

Переважає частина твердих промислових відходів України розташовані у відвалах на території Кривбасу, а існуючі і призупинені шахти на глибину до 1200 метрів вироблені без закладочного матеріалу, що не виключає місцями провалля поверхні землі до 100 м і більше, як це одного разу відбулося біля шахти Орджонікідзе. Десять залізрудних кар'єрів в Кривбасі сьогодні досягли глибини 350 метрів, а висота відвалів до 80 метрів і, як наслідок, загальні різниці абсолютних відміток досягла більше 400 метрів. Шість хвостосховищ площа кожного з них складає від 150 до 250 га, а з 1 га сухої поверхні хвостосховищ, уступів, відвалів робочих площадок може виноситись до 2–5 тонн пилу за добу в залежності від швидкості вітру. Як наслідок, дослідженням встановлено, що на 1 тис дітей шкільного віку зафіксовано в Кривбасі 1600–1700 хвороб, а загальне зменшення населення майже 200 тис. людей за останні 15 років.

Та найбільшою загрози навколишньому природному середовищу (НПС) завдає іонізуюче випромінювання атомних електростанцій. Реакція країн Європи на аварію на АЕС «Фукусіма» в Японії у березні 2011 р., зокрема: у Німеччині в екстреному порядку зупинили 7 реакторів, що були введені до 1980-х років, а у червні 2011 р. було вирішено не продовжувати термін експлуатації всіх АЕС країни; уряд Швейцарії наприкінці травня 2011 р. оголосив рішення про виведення з експлуатації до 2034 р. усіх п'яти діючих АЕС і не будувати нових; правляча коаліція у Бельгії восени 2011 р. заявила про намір повернутися до плану зупинки атомних реакторів з 2015 р. Цікавий факт і той, що Казахстан за видобутком урану займає перше місце – 23127 т в 2014 році підземним методом (підземного вилуговування), проте ця країна не має жодної АЕС на своїй території. Щорічні потреби українських АЕС у концентраті урану складають близько 2400 т, тоді як його виробництво складає 1200 т на ДП «Схід ГЗК». За даними МАГАТЕ урану в світі залишилось на 40 років, запаси урану вичерпуються навіть швидше ніж нафти та га-

зу. Для роботи лише одного із 15 блоків потрібно щогодини більше 120 залізничних цистерн прісної води. Регіони поблизу всіх українських АЕС постійно зазнають проблеми з водою.

Відпрацьоване ядерне паливо (ВЯП) є наднебезпечним для людей та довкілля. Складність поводження з ВЯП полягає: **по-перше**, у його високій активності (через наявність у його складі речовин, що діляться), яка після вивантаження палива з реактора сягає мільйонів Кюрі на тону та значним тепловиділенням; **по-друге**, у серйозній небезпеці токсичності деяких радіонуклідів, що присутні в складі ВЯП. Крім того, в світі відсутні технології, що дозволяють повністю вирішити проблему поводження з ВЯП й радіоактивними відходами (РАВ).

Завдяки сприятливим кліматичним умовам та географічному положенню потенціал регіонів альтернативної енергетики надзвичайно високий. Його використання дозволить створити робочі місця, підвищити енергетичну безпеку країни, залишити нащадкам не кладовища радіаційних відходів, а дешеву безпечну енергію, як це свідчить приклад сонячної електростанції на Хмельниччині. Енергетична стратегія ЄС щодо відновлюваних джерел енергії наведена в таблиці 1 [6].

Таблиця 1

Енергетична стратегія ЄС.

Досягнуті та заплановані показники відновлювальних джерел енергії, %

Країни ЄС	2013	2020	Країни ЄС	2013	2020
Австрія	32,6	34,0	Нідерланди	4,5	14,0
Бельгія	7,9	13,0	Польща	11,3	15,0
Болгарія	19,0	16,0	Португалія	25,7	31,0
Велика Британія	5,1	15,0	Румунія	23,9	24,0
Греція	15,0	18,0	Словаччина	9,8	14,0
Данія	27,2	30,0	Словенія	21,5	25,0
Естонія	25,6	25,0	Угорщина	9,8	13,0
Іспанія	15,4	20,0	Фінляндія	36,8	38,0
Італія	16,7	17,0	Франція	14,2	23,0
Кіпр	8,1	13,0	Хорватія	18,0	20,0
Латвія	37,1	40,0	Німеччина	12,4	18,0
Литва	23,0	23,0	Чехія	12,4	13,0
Люксембург	3,6	11,0	Ірландія	7,8	16,0
Мальта	3,8	10,0	Швеція	52,1	49,0
Україна	2,6	11,4 (в 2030 р.)	ЄС	15,0	20,0

На сьогодні в США вже існує три міста, які повністю перейшли на відновлювальну енергетику – Аспен, Бурмінгтон, Вермонт. Крім того, на 100 % використання такої енергії перейдуть міста – Ванкувер (Канада), Копенгаген (Данія), Мальме (Швеція) до 2020 року, Мюнхен (Німеччина) для домовласників до 2015 року, та для всіх споживачів – до 2025 р. В Європейському союзі стан розвитку відновлювальної енергетики в цілому близький до загальносвітових показників. Лідерами у досягненні найкращих показників запровадження відновлювальних джерел енергії є такі країни: Швеція, Фінляндія, Австрія, Португалія, Данія, Латвія, які вже сьогодні використовують ВДЕ від 25,7 до 52,1 %. В Україні згідно енергетичного балансу за 2014 рік – ВДЕ становить 2,6 %, а за Енергетичною Стратегією тільки до 2030 року планується ВДЕ – 11,4 % [6], коли ЄС планує в 2020 році довести зростання ВДЕ до 20 %.

Порівняльні показники сталого збалансованого розвитку розвинених країн світу та України наведені в [7].

Таблиця 2

№ з/п	Країна	Загальна чисельність населення, млн. осіб	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Рівень смертності дітей до 5 років на 1000 осіб	Валовий національний дохід (ВНД) на 1 особу, дол. США	Чис потрібний для організації бізнесу, днів	Кількість користувачів інтернетом на 100 осіб	Викиди CO ₂ на 1 особу
1	Австрія	8,32	80	5	42700	28	51,4	8,5
2	Іспанія	44,88	81	4	29450	47	43,9	7,7
3	Італія	59,37	81	4	33540	13	53,9	7,7
4	Нідерланди	16,38	80	5	45820	10	91,6	8,7
5	Норвегія	4,71	80	4	76450	10	80,7	19,1
6	Німеччина	82,27	79	4	38860	18	51,7	9,8
7	Фінляндія	5,29	79	4	44400	14	68,1	12,6
8	Франція	81,71	81	4	38500	7	49,1	6,2
9	Швейцарія	7,55	82	5	59880	20	61,1	5,5
10	Швеція	9,15	81	3	46060	15	76,5	5,9
11	Японія	127,77	82	4	37650	23	73,6	9,8
12	Україна	46,38	68	24	2550	27	21,6	6,9
13	Світ	6612,0	68	72	7958	44	22,7	4,3
14	Розвинуті країни	1056,3	79	7	37566	25	64,5	13,1
15	Єврозона	318,7	80	4	36329	22	51,5	8,2
16	США	301,62	78	8	46040	8	72,9	20,6

Таким чином, вищенаведене свідчить, що найбільш загрозовою проблемою розвитку України є невідповідність економічного розвитку, добробуту населення та ролі держави в управлінні природних ресурсів на прикладі видобутку корисних копалин та подоланні бідності, корупції і «тінізації» цієї галузі.

Література

1. Стратегія сталого (збалансованого) розвитку України на період до 2030 року. Проект станом на 01.08.2016 / Л. Г. Руденко, Н. С. Власенко, Я. А. Жаліло, В. І. Карамушка та ін. – К.: ВЕЛ, 2016. – 40 с.

2. Сталий розвиток суспільства : 25 запитань та відповідей. Тлумачний словник. – К.: Поліграф-експрес, 2001. – 28 с.

3 Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень // Монографія. – К.: НІСД, 2013. – 104 с.

4.. Фурдичко О. І., Паштецький В. С. Проблема оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу певного регіону // Агроекологічний журнал – К.: Ін-т агроєкології і природокористування НААН України, 2013. № 1. – С. 17–21.

5. Кушнір Л. Л. Ресурсне забезпечення сталого розвитку національної економіки України: теорія, практика, перспективи : монографія / Л. Л. Кушнір. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 419 с.

6. Гелетуха Г. Г., Железна Т. А., Праховик А. К. Аналіз енергетичних стратегій країн ЄС та світу і ролі в них відновлювальних джерел енергії // Біоенергетична асоціація України. – К.: 2015. № 13. – 40 с.

7. Глобальні проблеми світу. Атлас. – К.: The international Bank for Reconstruction and Development / The World Bank – 2009. – 144 с. (переклад українською)